TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 7, Sayı: 25, Haziran 2020, s. 234-244

Mehmet AYHAN

MEB, Sosyal Bilimler, Kültürel Miras Anabilim Dalı,
mehmetayhan66@windowslive.com

UNESCO' NUN GÖREME VE KAPADOKYA KAYALIK SİT ALANI HAKKINDAKİ 2006 VE 2014 PERİYODİK RAPORLARININ İNCELENMESİ

Özet

UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu kültürel mirası korumak ve eğitim sistemlerini tekrar inşa etmek amacıyla 1946 yılında kurulmuştur ve kurumun misyonu insanlığın zihninde eğitim, doğa bilimleri, sosyal ve beşeri bilimler, kültür, bilgi ve iletişim sayesinde barışı inşa etmek olarak tanımlamıştır. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları' nın kültürel miras üzerinde neden olduğu yıkım bu kurumun oluşumunu hızlandırmıştır. Türkiye UNESCO' nun kuruluş sözleşmesini 1946 yılında onamıştır. UNESCO Üye Devletleri 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirası' nın Korunması Sözleşmesi' ni kabul etmişlerdir. Bu sözleşmenin temel amacı geçmişten günümüze ulaşan ve gelecek nesillere aktarılacak olan doğal ve kültürel mirasın tanınması, korunması ve tanıtılmasıdır. UNESCO tarafından miras alanlarının korunması, sunumu, yönetimi ve değerlendirmesiyle ilgili bir çok kriter ve koşul geliştirilmiştir. UNESCO bu miras alanlarını “olağanüstü evrensel değer” e sahip yerler olarak kabul etmiştir. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı 1985 yılında UNESCO tarafından hem kültürel hem de doğal miras alanı olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada UNESCO' nun Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı ile ilgili 2006 ve 2014 periyodik raporları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, kültürel miras, periyodik rapor, Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı

RESEARCH OF 2006 AND 2014 UNESCO PERIODIC REPORTS ON GOREME AND CAPPADOCIA ROCK SITE

Abstract

UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization was founded in 1946 in order to protecting cultural heritage and rebuilding education systems and mission of that organization was defined as building the peace in the mind of humanity through education, natural sciences, social and human sciences, culture, knowledge and communication. Especially the destruction caused by World War I and World War II over cultural heritage had accelerated founding of UNESCO. Turkey upheld the convention of association of UNESCO in 1946. The Member States of UNESCO adopted the 'Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage' in 1972. The main purpose of this convention is the recognition, preservation and presentation of the natural and cultural heritage that has reached from the past to the present and its transfer to future generations. Various criterias and conditions have been developed by UNESCO in the framework of the protection, presentation, management and evaluation of these heritage sites and in the list of cultural heritage. These areas are accepted as having "outstanding universal value" by UNESCO. Goreme and Cappadocia Rock Site was accepted by UNESCO as cultural and natural heritage site in 1985. In this sense, in this study, the UNESCO 2006 and 2014 Periodic Reports published on Goreme and Cappadocia Rock Site were examined.

Keywords: UNESCO, cultural heritage, periodic report, Goreme and Cappadocia Rock Site

Giriş

Kapadokya, asırlarca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve hem bu medeniyelerin bugün dahi görülebilir izlerini taşıyan hem de doğal güzelliklerini gözler önüne seren benzersiz bir coğrafyadır. Her ne kadar bugün Kapadokya denildiğinde akla turizm sınırları içerisindeki alan akla geliyor olsa da antik dönem yazarlarından Strabon bu alanın sınırlarını İskenderun, Fırat Nehri, Samsun, Galatya (Ankara), Kolkhis (Gürcistan) ve bu bölgelerin sınırları içerisindeki yerleri Kapadokya olarak tanımlamıştır (Strabon, 2000: 1). Her ne kadar Kapadokya'nın ihtiva ettiği alan tarih boyunca farklılık gösterse de bugün bu bölgenin coğrafi sınırları Çorum, Sivas, Malatya, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Niğde şehirlerinin tamamını; Tokat, Konya, Kahramanmaraş ve Adana şehirlerinin ise bir kısmını kapsamaktadır (Tuna ve Demirburak, 2014).

Özellikle günümüzde "peri bacaları" ile anılan Kapadokya Coğrafyası Nevşehir İli ve çevresinde yaygın olarak görülen volkanik temelli kaya oluşumlarıyla bilinmektedir. Bu kaya formasyonların oluşumunda milyonlarca yıllık bir süreç söz konusudur. 10 milyon yıl önce başlayan büyük çaplı volkanik patlamalar bölgenin temel tabakasını oluşturmuş ve bu tabaka erozyon, yağışlar vb etkilerin yanında özellikle su kaynaklarının neden olduğu bir şekillenme sürecinden geçmiştir (Pehlivan, 2014: 49).

Kapadokya kelimesinin isim kökeni günümüzde hala tartışmalıdır. Birden fazla görüşün varlığı bilinse de yaygın kanı ismin kökenini Persçe görmektedir ve “Güzel Atların Ülkesi” anlamına geldiği düşünülmektedir. Bugünün İran Ülkesi topraklarındaki Behistun Kayalıkları’ndaki Pers Kralı I. Darius tarafından hazırlatılan kitabede de görülen “Katpatuka” kelimesi, Kapadokya isminin kökeni olduğu düşünülmektedir (Sevin, 1998: 47). Yine “Khepatuka” (Hepatuka, Hititler’ de ana tanrıça olan Hepat’ ın Toprakları) Kapadokya isim kökeniyle ilgili ortaya konulmuş başka bir görüştür (Umar, 2000: 2).

Tarih boyunca Kapadokya, özellikle Hristiyanlık tarihi açısından ayrı bir yer tutmaktadır. Bir çok kilise, manastır, mağara yaşam yapıları Hristiyanlık ile ilgili somut kanıtlardır (Uyar, 2015: 215). Bölgedeki bir çok mağara yapısının bir çoğu insan yapımıdır ve inziva bir yaşam amacıyla yapılmış olan bu yapılar özellikle Ortaçağ mimarlık ve mühendislik başarısının bir örneğidir (Kalas, 2009: 53). Ancak bölge içerisindeki mimari kültür dikkatle takip edildiğinde ciddi bir harmoninin varlığı göze batmaktadır. Özellikle 1071 yılında Selçuklu İmparatorluğu ve Doğu Roma İmparatorluğu arasında gerçekleşen Malazgirt Savaşı’ nın Selçukluklar lehinde sonuçlanması adım adım Türkler’ in Anadolu içlerine yerleşmelerini sağlamıştır. Bu süreç Anadolu’ nun zamanla Türkleşmesi durumunu da beraberinde getirmiş ve bir çok yerde camii, han ve kervansaray, medrese vb. yapılar yükselmiştir. Bugün Kapadokya’ da sadece Hristiyanlık ya da Hristiyanlık öncesi yapılar değil, bir çok Türk kültürü eseri de kendisine yer bulmuştur.

UNESCO 1985 yılında Göreme ve Kapadokya Sit Alanı’ nı somut kültürel miras listesine kabul etmiştir (<https://kvmgm.ktb.gov.tr>, 2020). Kapadokya, ülkemizde bu listeye iki başlıkta kabul edilen iki değerimizden bir tanesidir. Eşsiz doğal güzellilerle Kapadokya’ nın doğal miras alanı olarak, özellikle Hristiyanlık eserleri ise kültürel miras alanı olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Özellikle Göreme Açık Hava Müzesi bünyesindeki Hristiyanlık mabetleri, Ortaçağ Bizans Sanatı’ nın eşsiz örneklerini günümüze kadar taşımaktadır. Bölgedeki kiliselerin, manastırların ve şapellerin büyük çoğunluğu kayaya oyulmuştur ve bu yapıların bir çoğunda Hristiyanlık inancı ile ilgili ikonografik anlatımlar mevcuttur.

Kapadokya sahip olduğu bu özellikler nedeniyle bir çok ziyaretçinin odak noktalarında birisi haline gelmiştir ve buna bağlı olarak da turizm sektörünün bölge ekonomisine katkısı büyük bir gelişme sağlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı’ nın 2019 yılı istatistiklerine göre Göreme Açık Hava Müzesi’ nin yaklaşık 1. 400. 000 kişi ağırladığı görülmektedir (<http://www.dosim.gov.tr>, 2020).

Sayısal veriler Kapadokya’ nın zaman içerisinde bir cazibe merkezi haline geldiğini doğrular niteliktedir. Ancak bir çok insanın yoğun şekilde bölgeyi ziyaret ediyor olması ve gerçekleştirilen bir çok turizm opsiyonu bu eşsiz coğrafyanın geleceği hakkında tedirgin edici bir çok gelişmeyi de yanında getirmiştir. Bu ve bu gibi durumlar kültürel miras alanlarının korunması ve yönetimi durumlarının takibini zorunlu kılmış ve bu anlamda UNESCO üye ülkelerinin periyodik raporlar hazırlaması durumu ortaya çıkarmıştır. UNESCO, üye ülkelerden her 6 yılda bir periyodik rapor sunmasını beklemektedir (Demirçivi 2017: 95). Bu anlamda birisi 2006, diğeri ise 2014 yıllarında olmak üzere Göreme ve Kapadokya Sit Alanı ile ilgili iki periyodik rapor hazırlanmıştır ve yayınlamıştır (<https://whc.unesco.org>, 2020).

Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı UNESCO 2006 ve 2014 Periyodik Raporları

UNESCO, Türkiye' ninde ilk 10 kurucu üyesinden biri olduğu Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu' dur (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları' nın neden olduğu kültürel ve eğitimsel yıkım bu kurumun oluşumunun temelini oluşturmuştur. Kalıcı barış ortamının sağlanmasından sonra eğitim sistemlerinin yeniden düzenlenmesi için 1946' da kurulan kurumun merkezi Paris' tir ve günümüzde toplam 192 üye ülkeye sahiptir (<https://whc.unesco.org> 2020).

UNESCO somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasını, yaşatılmasını ve geleceğe aktarılmasını amaç edinmiştir ve bu bağlamda en somut adım 16 Kasım 1972 tarihinde Paris' te "Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi" nin oluşturulmasıyla atılmıştır (<https://whc.unesco.org>, 2020). Ancak Türkiye bu sözleşmeye 1983 yılında taraf olmuştur ve kendi sınırları içerisindeki kültürel miras unsurlarının korunması teminatı bu sözleşme aracılığıyla resmiyet kazanmıştır (Oğuz, 2016).

Tarihin başlangıcında günümüze kadar insanın doğrudan ya da doğayla birlikte yarattığı tüm değerler, binlerce yıllık uygarlıklar tarihi içerisinde bütünsel olarak kültürel miras kabul edilmektedir (Tunçer ve Madran 2013: 3). Yine UNESCO kültürel mirası bir grup ya da toplum tarafından geçmişten günümüze kadar gelmiş, hala varlığını sürdüren ve gelecek nesillere fayda sağlayacak nitelikte insan yapımı fiziksel kalıntılar ve somut olmayan niteliklerden oluşan bir yapı, miras olarak tanımlamaktadır (whc.unesco.org, 2020).

UNESCO Kültürel Miras Listesi' nde, 2020 yılı itibariyle toplamda 1121 Dünya Miras Alanı olarak kabul görmüştür (<http://www.unesco.org.tr>, 2020). Yine 2020 yılı itibariyle UNESCO Somut Kültürel Miras Listesi' n de ikisi karma olmak üzere toplamda Türkiye' nin 18 değeri listede yer almaktadır. Dünya Mirası Geçici Listesi' nde ise Türkiye' den toplam 83 miras alanı yer almaktadır. Türkiye' nin UNESCO Dünya Mirası Listesi' ne alınan miras unsurları ve kabul tarihleri şu şekildedir (<http://www.unesco.org.tr>, 2020):

1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
2. İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)¹
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
5. Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
6. Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
8. Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015

¹ Göreme Vadisi ve çevresi 21 Ekim 2019 Cumhurbaşkanı kararı ile milli park statüsünden çıkarılmıştır (<https://www.resmigazete.gov.tr> 2020).

15. Efes (İzmir) 2015
16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
17. Aphrodisias (Aydın) 2017
18. Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018

Göreme ve Kapadokya Sit Alanı 1985 yılında UNESCO tarafından doğal ve kültürel olmak üzere iki başlıkta Dünya Mirası Listesi' ne kabul edilmiştir. Volkanik bir geçmişe sahip olan kayaç yapısı milyonlarca yıl içerisinde doğal yollarla şekillenmiş ve günümüzdeki ilginç, eşsiz güzelliğe ulaşmıştır. Kayaç yapısının kolay şekillenebilir olması, binlerce yıl içerisinde bir çok toplumun bölgeyi bir sığınak olarak görmesine ve kayayı oyarak yerleşim yaratmalarını sağlamıştır. Özellikle MS IV. yüzyılda Kayseri' de yetişmiş ve piskoposluk yapmış olan Aziz Basileios' un öğretileriyle bölge Hristiyanlık için bir çok mabedin ve inananın merkezlerinden biri haline gelmiştir (Temiztürk, 2016: 42). Bu dönemden günümüze ulaşan yüzlerce kilise, şapel, manastır, yaşam alanı, yeraltı şehri ziyaret edilebilmektedir ve o dönemin izleri kolaylıkla gözlemlenebilmektedir.

Kapadokya' nın sahip olduğu doğal ve kültürel güzellikler bir çok ziyaretçinin günümüzde bölgeyi ziyaret etmesinin de temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde özellikle 80' li yıllar sonrası gelişen turizm faaliyetlerine paralel olarak Kapadokya' da da genel anlamda turizm faaliyetleri yükselmiştir. Bölge, ülkemizde en çok turist ağırlayan yerler arasındadır. Özellikle son yıllarda artan sıcak hava balonu uçuşları, vadi içlerinde gerçekleştirilen at biniciliği, atv turları vb. faaliyetler bölgeyi ziyaret eden insanlar için çekici turizm opsiyonları durumundadır. Bölgenin ziyaretçilere sunduğu doğal ve kültürel güzellikler, turizm aktiviteleri Kapadokya' nın turizm açısından bir cazibe merkezi olmasına neden olmaktadır. Ancak artan ziyaretçi sayısı özellikle müze alanlarında uzman nitelikli çalışan gerekliliğini, yapılaşmanın kontrol altında tutulmasını ve turistik faaliyetlerin doğal yapıya zarar vermesinin önüne geçilmesi gerekliliklerini de yanında getirmektedir. Yine bölgede uzun vadeli bir turizm politikasının oluşturulmalıdır ve kültürel miras bilinci dahilinde halkın da bölgenin korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılması adına sürecin bir parçası olması gerekmektedir. UNESCO bu amaçla üye devletlerden her altı yılda bir periyodik raporlar beklemektedir. UNESCO tarafından periyodik raporlamanın amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (Demirçivi, 2017: 95):

- *Taraf ülkenin Dünya Mirası Sözleşmesi'ni uygulamasının değerlendirilmesini sağlamak;*
- *Dünya Mirası Listesi'ndeki varlıkların zaman geçtikçe Dünya Mirası değerlerinin sürdürülüp sürdürülmediğinin değerlendirilmesini sağlamak;*
- *Dünya Mirası varlıklar hakkında değişen koşulların ve varlıkların korunma durumlarının kayıt altına alınması için gereken güncel bilgiyi sağlamak;*
- *Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanması ve Dünya Mirası'nın korunmasına ilişkin bölgesel iş birliği ve taraf ülkeler arasında bilgi ve tecrübe değişimine imkân verecek bir mekanizma sağlamak.*

UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi' ne taraf olan ülkeler, kendi sınırları içerisindeki miras unsurlarını korumak, yaşatmak ve izlemek durumundadır. Aynı şekilde periyodik raporlamaları yapma sorumluluğu da taraf ülkelerindir. Bu anlamda bu ülkeler raporlamalar esnasında

UNESCO' dan ve bağlı birliklerden uzman isteyebilirler ya da eğer kabul ederlerse UNESCO tarafından uzman ataması yapılabilir. UNESCO' ya bağlı Dünya Mirası Komitesi ve Sekreterliği, yazılmış olan raporları incelemektedir ve cevaplamaktadır. Periyodik raporlama süreci UNESCO tarafından şu şekilde belirlenmiştir (Demirçivi, 2017: 96):

1. Dünya Mirası Komitesi, altı yıllık periyodik raporlama dönemleri belirler.
2. Taraf ülkelerin, yetkili kurumların ve bölgesel uzmanların katılımları, raporları hazırlamada taraf ülkelere yardım, taraf ülkeler arasında tecrübe değişimi ve raporların bölgesel bağlamda analizlerini sağlamak ve Dünya Mirası Raporu'nun bölgesel durumunu hazırlamak için bölgesel stratejiler uygulamaya konur.
3. Dünya Mirası Raporu'nun bölgesel durumu sunulur.
4. Dünya Mirası Raporu'nun bölgesel durumu, Dünya Mirası Komitesi tarafından incelenir.
5. Dünya Mirası Komitesi, Dünya Mirası Raporu'nun bölgesel durumuna bakarak taraf ülkelere tavsiyeleri belirler, kendi karar alma politikası için sonuçlar çıkarır ve bunlar UNESCO genel konferansı raporuna dâhil edilir.

Bu raporlar sayesinde, kültürel miras unsurunun korunma durumu takip edilmekte, üstün evrensel nitelikteki değerlerinin sürdürülüp sürdürülmediği Dünya Mirası Komitesi tarafından izlenmektedir. Ayrıca bu raporlar mevcut miras unsuru hakkında bilgi kaynağı olmaktadır. Bu raporlar sayesinde sorunların tespiti ve bu sorunların çözümü üzerine işbirliği hedeflenmektedir (Demirçivi, 2017: 96).

Göreme ve Kapadokya Sit Alanı ile ilgili günümüze dek 2006 ve 2014 yıllarında olmak üzere iki kez periyodik rapor hazırlanmıştır. 2006 raporu bölge ile ilgili yayınlanan ilk periyodik rapordur. Bu rapor bölgenin korunması ve yönetimi, yönetim planı, finansal kaynaklar, çalışanların seviyesi, eğitim, bilgi ve farkındalık gibi konular üzerine yazılmış bir içeriğe sahiptir. Raporun içeriği genel olarak şu şekilde özetlenebilir (whc.unesco.org, 2020):

- Raporda genel olarak Kapadokya'nın üstün evrensel özelliklerine değinilmiştir. Bölgenin 1976 yılında "korunması gereken alan" ilanı ve 1986 yılında "milli park" ilanı bilgileri raporda yer almıştır.
- Bölgenin korunması ile ilgili uzun soluklu bir planın gerekliliği ve böyle bir planın eksikliği vurgulanmıştır.
- Rapora göre bölgenin UNESCO tarafından bir miras unsuru olarak kabulünü gösteren tabela ve bilgiler yeterli sayıdadır ve farkedilebilir niteliktedir. Bazı yayınlarda kültürel miras amblemi kullanılmıştır.
- Bir çok sempozyum ve panel bölgenin önemi ve kültürel miras değeri üzerine düzenlenmiştir ancak bunlardan hiçbirisi doğrudan bölgenin kültürel miras statüsüyle alakalı değildir.
- Yine raporun finansla ilgili bölümünde, bölge için oluşturulmuş ana ya da çekirdek bir fonun olmadığı; ancak devlet ve belediye tarafından koruma, tanıtma vb. bir çok amaç için bütçe ayrıldığı belirtilmiştir.

- Ortahisar Kalesi, peri bacaları ve bir çok geleneksel evin, kaya kiliselerin çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Bu riskin temel kaynağı olarak ise turizm sonucu bölgedeki yoğun ziyaretçi sayısı ve doğal felaketler gösterilmiştir.
- Raporun sonuç ve tavsiyeler kısmında ise bölge insanının miras unsuruyla ilgili farkındalığının yükseldiği ve aynı zamanda bölgenin dünya genelinde tanınmasıyla da turizm faaliyetlerinin arttığı vurgulanmıştır. Ancak yönetimsel bir planın olmayışı ve tam zamanlı çalışan uzmanların eksikliği, bölgenin çevresel aktivitelere açıklığı, bu eşsiz tüf oluşumları çökme riskiyle karşı karşıya bıraktığı vurgulanmıştır. Bu anlamda gelecek planı olarak, koruma planının oluşturulması ve uygulanması ve bu sürecin takibini sağlayacak bir gözlem ekibinin kurulması kararı alınmıştır.

2014 yılında yayınlanan periyodik rapor, 2006 yılında yayınlanan rapora göre oldukça kapsamlıdır. Rapor içerik olarak bölgenin kısa tanıtımını ve hangi özellikleri bakımından miras listesine kabul edildiğini, üstün evrensellik, bütünsellik ve otantiklik özelliğini, koruma ve yönetimsel gereklilikleri ve tüm bunların yanında bölgeyle ilgili olumlu ve olumsuz gözlemleri içermektedir. Rapora göre bölge ile ilgili aktarılan olumsuzluklar ve eksiklikler şu şekildedir (whc.unesco.org, 2020):

- İlgili sit alandaki ticari yerleşkelerin, ürünlerinin, servislerinin ve mimari yapılarının kalitesi düşüktür.
- Sıcaklık, erozyon gibi faktörler, doğal yapıların yenilenmesinde ve korunmasında bazen engel teşkil etmektedir.
- Yönetimsel birimler, bu dünya mirasının sınırlarını bilmekte ancak bu sınırlar lokal halk ve arazi sahipleri tarafından bilinmemektedir.
- Miras alanının üstün evrensel özelliği, otantikliği ve bütünselliği durumlarının sürdürülebilmesi açısından gerekli yasal düzenleme vardır ancak uygulamada eksiklikler mevcuttur.
- Miras alanıyla ilgili mevzuatı ve düzenlemeleri uygulayacak kapasite ve kaynak yönünden büyük eksiklikler mevcuttur.
- Alan içindeki her koruma durumu, alan yönetimini zorlaştırabilen farklı şartları taşımaktadır. Mevcut ulusal tahsis durumu, Kapadokya' nın benzersiz değerlerini gerçek manada karşılayamamaktadır, bu nedenle alana özgü yeni koruma şartlarına ihtiyaç vardır.
- Miras alanı ile ilgili henüz yönetimsel bir plan sunulmamıştır. Ayrıca ilgili alan için yönetici ya da koordinatör ataması yapılmamıştır. Ayrıca alanın üstün evrensel özelliğini sürdürecektir yönetimsel bir plan da mevcut değildir.
- Miras alanının korunmasıyla ilgili kararlarda lokal halkın herhangi bir girdisi yoktur.
- Mevcut bütçe basit yönetimsel ihtiyaçlar için yetersizdir ve yönetme kapasitesine sınırlama getirmektedir.
- İnsan kaynakları yönetimsel ihtiyaçlar açısından yetersizdir.
- Miras alanı için gelişim planı ya da programı mevcut değildir.

- Miras alanının değeri açısından bilgi çoğunlukla yeterli olmasına rağmen hala boşluklar mevcuttur.
- İhtiyaç hali belirlenmiş olmasına rağmen, miras alanıyla ilgili bir farkındalık ya da eğitim programı mevcut değildir.
- Miras alanının olağan üstü evrensel değeri yeterli ölçüde yorumlanmamıştır ve sergilenmemiştir.
- İhtiyaç hali belirtilmiş olmasına rağmen, miras alanının ziyaretçiler tarafından kullanımı aktif olarak yönetilmemektedir.
- Yıllık çalışma/ eylem planı mevcut değildir.
- Miras alanıyla ilgili önemli araştırmalar olsa da, doğrudan miras alanının üstün evrensel özelliğini anlamayı geliştirmeye yönelik ve yönetsel ihtiyaçları karşılamaya yönelik değildir.
- Araştırma sonuçları ulusal ve uluslararası ölçekte paylaşılmaktadır ancak bu paylaşımlar lokal anlamda mevcut değildir.
- Miras alanının yönetsel ihtiyaçlarına cevap verecek küçük çapta izleme mevcuttur ancak planlı değildir.
- Kapasite geliştirme plan veya programı mevcut değildir. Yönetim dış personeller tarafından uygulanmakta ve beceriler transfer edilmemektedir. Dolayısıyla alanın varlığın korunması ve yönetimiyle ilgili programlar yerel uzmanlığın gelişmesine katkı vermemektedir.
- Miras alanı bir tampon bölgeye sahip değildir ve buna ihtiyaç duyulmaktadır.
- Balon binme, bisiklet kullanımı, at sürme gibi faaliyetler alan üzerinde pozitif etkilere sahipken, atv kullanımı negatif yönde etki etmektedir.

Raporda bölge ile ilgili aktarılan olumlu durumlar ise şu şekildedir (whc.unesco.org, 2020):

- Miras alanı 1976'da "korunması gereken sit alan" ilan edilmiştir ve bu durum özel yasalarla belirlenmiştir. Süreç içerisinde yapılan koruma düzenlemeleri yeterli ölçüde etkilidir.
- Uygulamada bazı eksiklikler olsa da miras alanının üstün evrensel özelliklerini, bütünselliğini ve otantikliğini sürdüreceği yeterli bir yasal düzenleme mevcuttur.
- Aralarında koordinasyon eksikliği olsa da, yönetime dahil olan bir dizi yönetim organı mevcuttur.
- Mevcut finansal kaynaklar orta vadede güvenlidir ve kaynakların uzun vadede güvenli kalmaları için planlama yapılmaktadır.
- Yerel topluma bazı ekonomik faydalar sağlanmaktadır.
- Yeterli tesis ve donanım mevcuttur.
- Tesis ve donanımların temel bakımları yapılmaktadır.

- Bölgede yapılan araştırmaların sonuçları yerel, ulusal ve uluslararası taraflarla geniş ölçekte paylaşılmaktadır.
- Bir çok yerde “Dünya Mirası Amblemi” bulunmaktadır ve kolay görünür/ erişilir durumdadır.
- Toplanan ücretlerin (müze ve ören yeri girişleri için) miras alanının varlığının yönetimine katkısı olmaktadır.
- Miras alanı varlığın üstün evrensel değer özelliği sürdürülmektedir.
- Miras alanı varlığın bütünlüğü korunmuştur.
- Miras alanı varlığının otantiklik özelliği korunmuştur.
- Her ne kadar bazı önemli kültürel ve doğal değerler kısmen bozulmuş olsa da, bu durumdan kültürel miras alanı önemli derecede etkilenmemiştir.

Göreme ve Kapadokya Sit Alanı ile İlgili UNESCO 2006 ve 2014 Periyodik Raporlarının Karşılaştırılması

UNESCO Dünya Mirası Komitesi, kültürel mirasın yaşatılabilmesi, korunması ve taraf ülkelerle iş birliğinin artırılması adına periyodik raporlama sistemi geliştirmiştir. Her raporlama döneminin 6 yıllık periyotlara yayıldığı bu süreçte, raporlama sorumluluğu taraf ülkeye aittir. UNESCO bu anlamda taraf ülkeye isterse uzman gönderebilmektedir ve danışmanlık edebilmektedir. Bu anlamda Göreme ve Kapadokya Kayalık Alanları ile ilgili iki adet periyodik rapor yayınlanmıştır. Bu raporlardan ilki 2006 yılında, ikinci rapor ise 2014 yılındadır (whc.unesco.org, 2020).

2006 yılında yayınlanan rapor, 2014 yılında yayınlanan rapora göre daha genel açıklamalara sahipken, 2014 yılından yayınlanan raporda kapsamlı ve detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

Özellikle 2006 yılında tespit edilen bazı eksikliklerin 2014 yılında da raporda yer alması, sekiz yıllık süreçte yapılan ya da yapılmayan eylemler düşünülmesi gereken bir diğer konudur. Bu anlamda bu iki raporun karşılaştırılması şu şekilde maddelendirilebilir:

- 2006 raporu, bölgenin çevresel etkinliklere açık olması durumunun bölgede bir çok yapıyı yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını ifade etmektedir. Ancak bu etkinin devam ettiği 2014 raporunda da aynen tekrar edilmiştir.
- Yine 2006’da yıkılma tehlikesi olduğu ifade edilen yerlerden kayda değer güçlendirme ve koruma çalışmaları sadece Ortahisar Kalesi’ nde ve bazı kiliselerde, evlerde gerçekleşmiştir. Bölge genelindeki doku plansız yapılaşma, çeşitli turizm faaliyetleri ve etkinlikler, ayrıca doğal süreçlerin de etkisiyle hala risk altındadır.
- 2006 raporunda dikkat çeken en önemli hususlardan birisi de bölgenin korunması ve yaşatılmasında uygulanacak uzun süreli bir planın olmayışındır. Aynı olumsuzluk 2014 planında da ifade edilmiştir. Böyle bir planın hazırlanacağı 2006 raporunda ifade

edilmesine rağmen ikinci rapora kadar geçen sekiz yıllık süreçte böyle bir planın hazırlanmayışı üzerinde durulması gereken başka bir konudur.

- Yine 2006 raporunda ifade edilen uzman kadro eksikliği 2014 raporunda da olumsuz bir durum olarak göze çarpmaktadır. 2006 raporunda tanımlanmış olmasına rağmen, miras unsurunun yönetimi ve korunması konusunda yönetici eğitiminin eksikliği 2014 raporunda da ifade edilmiştir.
- İki raporda da miras alanının korunması ve geliştirilmesi için ayrılan fon hali hazırda yönetim sürecine yetmediği ifade edilmektedir. 2014 raporu, miras alanı ziyaretçilerinin de yönetimiyle ilgili bir planın olmayışını olumsuzluklar arasında görmektedir.

2006 ve 2014 raporları genel olarak bölgenin üstün evrensel özelliğini, bütünselliğini ve otantikliğini vurgulamakta, genel anlamda bölgenin korunması ve geliştirilmesi bağlamında hali hazırda uzun soluklu bir planın olmayışına vurgu yapmaktadır. Ayrıca kültürel miras alanının bir çok etkinliğe açık durumu ve buna bağlı olarak alanının korunmamakta ya da korunamamakta oluşu her iki rapor içinde ortak görüş durumundadır.

Sonuç

Kültürel miras insanlığın doğası gereği korunması ve gelecek nesillere aktarılması zaruri olan bir olgudur. Kültürel miras unsurları bir toplumun geçmişiyle arasında köprü görevi yapmaktadır ve aynı köprünün gelecekle de kurulmasında en temel öğedir. Bunun yanında kültürel miras unsurları sadece bulundukları coğrafyanın değil, tüm insanlığın ortak değeridir ve toplumların birbirini anlamasında, birbirlerine saygı duymalarında eşsiz bir yararlılık göstermektedir.

Kapadokya Bölgesi on binlerce yıldır medeniyetlere ev sahipliği yapması sonucu, günümüze ulaşmış bir çok kültürel öğenin mozaiksel bir bütünü haline gelmiştir. Tüm insanların hayranlıkla izlediği doğal güzelliğinin yanında, birden fazla inancın ve etnik yapının izlerini de gözler önüne sermektedir. Ancak bu cezbedici güzellikler ve çağın getirdiği kolay erişebilirlik durumu bölgenin geleceğini de tehdit etmektedir. Artan ziyaretçi sayısının getirdiği konaklama ihtiyacına bağlı yapılaşma, atv turları gibi doğal yaşama zarar veren turistik aktiviteler, bir çok tarihi ve doğal yapının geniş bir alana yayılmış olması nedeniyle korunması zorluğu genel anlamda bölgeyi tehdit eden temel durumlardır.

Tüm bunlardan yola çıkarak 2006 ve 2014 periyodik raporlarında da vurgulanan uzun soluklu koruma planlarının eksikliği giderilmesi gereken önemli noktalardan birisidir. Ancak bu tip planların uzun süreçte işleyebilir olması toplumun da bu sürece entegre olmasıyla sağlanabilir. Bu anlamda küçük yaşta başlayan ve kültürel miras bilincini uyandıran eğitim politikaları koruma planlarının işlerliğini güçlendirecektir.

Asırlarca bir çok gezgin bugün gibi şaşkınlık içerisinde bölgeyi dolaşmış, kimi zaman kaya oluşumları piramlara benzetmiş kimi zamansa taş ormanlar içerisinde gezdiğini ifade etmiştir. Bugünün gezginlerinin de bundan farklı hissettiği söylenemez. Buradan anlayabileceğimiz en temel konu Kapadokya' nın hayranlık veren doğal ve kültürel harmonisinin etkisi bugün de sürmektedir. Bugüne, yani bize ulaşmış olan bu mirasın, tüm kültürel miras unsurları gibi geleceğe aktarılması bu noktada herkes için bir insanlık borcu olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Demirçivi BM (2017) Göreme Millî Parkı ve Kapadokya Kayalık Bölgeleri'ne ilişkin UNESCO Raporu değerlendirmeleri ve öneriler. *Turizm Akademik Dergisi* 4(2): 91-106.
<http://whc.unesco.org>, (Erişim tarihi: 21 Nisan 2020).
<http://www.unesco.org.tr>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).
<http://www.dosim.gov.tr>, (Erişim tarihi: 27 Nisan 2020).
<https://kvmgm.ktb.gov.tr>, (Erişim tarihi: 25 Nisan 2020).
<https://www.ktb.gov.tr>, (Erişim tarihi: 25 Nisan 2020).
<https://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim tarihi: 11 Nisan 2020).
- Kalas V (2009) Challenging the sacred landscape of Byzantine Cappadocia. *Negotiating Secular and Sacred in Medieval Art* (Ed. Alicia Walker and Amanda Foster) (Ashgate Publishing Company, Burlington): 147- 173.
- Oğuz MÖ (2016) Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? (Geleneksel Yayıncılık, Ankara).
- Pehlivan G (2014) Tanrı'nın Kanatları: Bizans Kapadokyasında Hristiyan İkonografisi (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Sevin V (1998) Tarihsel coğrafya. Kapadokya (Ed. Metin Sözen) (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 44-61.
- Strabon (2000) Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII- XIII- XIV, çev. Adnan Pekman. (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul).
- Temiztürk H (2016) Kapadokyalı bir kilise babası: Aziz Basil ve Hristiyanlığın şekillenmesine etkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(1): 35-61.
- Tuna T, Demirdurak B (2014) Cappadocia (BKG Publications, İstanbul).
- Tunçer M, Madran E (2013) Koruma kavramının tarihsel gelişimi. *Kültürel Miras Mevzuatı* (Ed. Mustafa Servet Akpolat) (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir): 3- 25.
- Umar B (2000) Karadeniz Kappadokia' sı (Pontos) (İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A. Ş., İstanbul).
- Uyar TB (2015) Thirteenth- century 'Byzantine' Art in Cappadocia and the question of Greek Painters at the Seljuq Court. *Islam and Christianity in Medieval Anatolia* (Ed. A. C. S. Peacock, Bruno De Nicola and Sara Yıldız) (Ashgate Publishing Company, Burlington): 215-231.